

Euroopa keeltepäev
26. septembril

EUROPEAN CENTRE FOR
MODERN LANGUAGES
CENTRE EUROPEEN POUR
LES LANGUES VIVANTES

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

ET

LARA

RETK LÄBI EUROOPA PIIRKONDLIKE JA VÄHEMUSKEELTE

TERE TULEMAST LARA TEISELE KEELERETKELE LÄBI EUROOPA

Sellel retkel uurib Lara piirkondlike ja vähemuskeelte põnevat maailma ning avastab selle käigus ka teisi Euroopa keelelisi aardeid!

Piirkondlikke ja vähemuskeeli räägitakse mingi riigi mõnes osas või mitme riigi kindlatel aladel ning sageli on nende kõnelejaid üsna vähe.

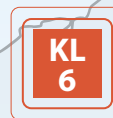
Osad piirkondlikud ja vähemuskeeled ei pruugi üldse konkreetsete riikidega seotud olla: neid kasutavad Euroopa eri paigus inimesed, kes ei seosta end ühegi kindla päritolumaaga. Samuti kuuluvad nende hulka keeled, mis on mõnes teises riigis enamus- või ametlikud keeled (nt itaalia keel Sloveenias). Enam kui pooled Euroopa Nõukogu liikmesriigid tunnustavad oma aladel piirkondlikke või vähemuskeeli ja hinnanguliselt on neil keeltele üle 50 miljoni kõneleja.

Euroopas on ligikaudu 225 keelt, millele lisanduvad siia rändega saabunud keeled. Paljudele piirkondlikele ja vähemuskeeltele avaldavad Euroopa suuremad keeled tugevat survet. Kui keelt ei kasuta enam kõik põlvkonnad ega kõigis eluvaldkondades, vaid see on kasutusel ainult teatud

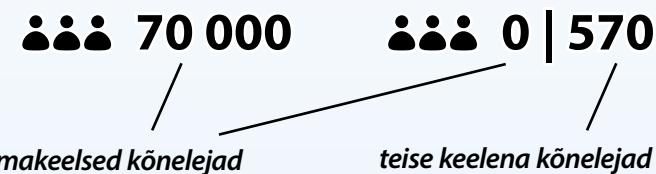
earühmades ja/või valdkondades, on keeltele oht kasutusest taanduda ja lõpuks isegi välja surra.

Pärast esimest keeleretke, kus Lara tutvus umbes 46 Euroopa suurema keelega, on ta nüüd otsustanud veidi sügavamale kaevata ja uurida keeli, mis pole nende kasutusala del väljaspool kuigi tuntud. Mõnel juhul on neil keeltele mitu murret, mõnel juhul puudub neil kirjakeel või kasutatakse hoopiski nende kirjutamiseks erinevaid tähestikke. Paljude puhul on emakeelsete kõnelejate arv languses. Igal keelel aga on väärikad traditsioonid ja pühendunud kogukonnad, kes pingutavad selle nimel, et nende keeleline pärand kanduks edasi tulevastele põlvkondadele.

Saame sulle anda vaid lühikese ülevaate mõnedest Euroopa keeltest. Paljusid keeli ei jõua me tutvustada. Mitte sellepärast, et need oleksid vähem olulised või huvitavad, vaid lihtsalt sellepärast, et kõik ei mahu ühe kiire retke sisse. Igal keelel on oma lehekülg, kus Lara tutvustab seda lühidalt ning ära on toodud mõned olulisemad sõnad, väljendid ja tähed tähestikest, aga ka hinnang, kui palju on maailmas selle keele esimese või teise keelena kõnelejaid.

Loodame, et naudid giid Lara juhatusel retke läbi Euroopa vähetuntud keelte. Ehk innustavad tema rännakud sind samasugust seiklust ette võtma! Tänu sellele, et tehnoloogia areneb keeleõppes nii kiiresti ja veebis on üha vabamalt leida eri materjale, on Euroopa muljetavaldavast keelelisest rikkusest aimu saamine lihtsam kui kunagi varem. Tutvume mitmete keeltega veidi lähemalt ja tähistame meie maailmajao keelelist mitmekesisust!

FIU

MEÄNKIELI

👤👤👤 70 000

Täna on meä keelel kolm varianti ehk murret, mida räägitakse Soome, Rootsi ja Norra põhjaaladel.

Uus keel puhkeb öide

Kas sa oled kuulnud meä keelest? Meä keel oli algselt soome keele murre, mida räägiti Rootsi ja Soome piiriladel Tornio jõe orus. Kui Venemaa 1809. aastal Soome tungis, lõigati Rootsi soomekeelsed elanikud ühtäkki soome sõpradest ära. Aja jooksul läänepoolne põhjasoome murrak muutus ja arenes eraldiseisvaks keeleks – meä keeleks.

Meä keele ajalool on meile anda väärtuslikud õppetunnid: see näitab, kuidas keeled võivad muutuda ja lahku kasvada, kui nende kõnelejaid eraldab geograafia või poliitika, mis aga omakorda näitab, kui vastupidavad ja dünaamilised keeled on.

Hei!

Kunka sie jaksat?

Kiitos!

- 1 yks
- 2 kaks
- 3 kolme
- 4 neljä
- 5 viis
- 6 kuus
- 7 seittemän
- 8 kaheksan
- 9 yheksän
- 10 kymmenen

Kyllä

Ei

å

ö

ä

Kuuntele, miltä nämä sanat kuulostava >>>>

Photo: Jukkasjärvi Ice Hotel, Sweden

edl.ecml.at/sounds

ANARÂŠKIELÂ SMN

👤👤👤 450

- 1 ohtâ
- 2 kyehti
- 3 kulmâ
- 4 nelji
- 5 vittâ
- 6 kuttâ
- 7 čiččâm
- 8 käävci
- 9 oovce
- 10 love

Joo

Ij

Mii kulloo?

Tiervâ!

Takkâ!

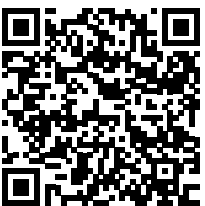
Euroopa põhjapoolseimate põlisrahvaste keel

Saami keeli räägitakse saami rahva poolt Soome, Norra, Rootsi ja Lääne-Venemaa põhjaosas otse polaarjoone lähedal. Esimeses trükises („Lara keeleretk läbi Euroopa“) saime teada kõige laialdasemalt kõneldavast põhjasaami keelest, kuid kokku on saami keeli üheksa. Mõned neist on nii omapärsed, et neid peetakse eraldiseisvateks keelteks.

Sellel leheküljel näete Inari saami keele sõnu ja väljendeid. Kuigi viimastel aastakümnetel on Inari saami emakeelsete kõnelejate arv vähenenud, tehakse jõupingutusi selle taaselustamiseks. Näiteks koostas üks Soome dokumentaalfilmitegija koos saami luuletajaga veebipõhise väljendiraamatu „Ütle seda saami keeles“. Igaüks saab teha ettepanekuid, milliseid väljendeid nad sooviks tõlgituna näha. Veebilehel saate kuulata ja võrrelda väljendeid põhja-, Inari ja koltasaami keeltes.

Muide, meile meeldib eriti number kümme Inari saami keeles!

edl.ecml.at/sounds

◀◀◀ Kuldâl tai saaniij jienâdem

Photo: Lapland, Finland

ŋ

ö

å

â

ž

š

ä

á

č

đ

KL KALAALLISUT/TUNUMIIT

👤👤👤 57 000

Grööni keelel on kaks peamist varianti: levinum läänemurre (kalaallisut) ja idamurre (tunumiit oraasiat). Sellel leheküljel olevad sõnad ja väljendid on pärit läänemurdest.

Inuitide keel

Grööni keel on lähedalt seotud teiste inuiti keeltega, näiteks inuktitutiga, mida räägitakse Kanadas. Kas teadsid, et sõnad kajak ja iglu pärinevad grööni keelest?

Grööni keelt on väidetavalt raske õppida, sest sel on keeruline grammatika ja palju ebareeglipäraseid tegusõnu. Grööni keeles saab uusi ja väga pikki sõnu luua sõnatüvede ja järelliidete lisamisega. Nii võib üks gröönikeelne sõna mõnes muus keeles päris keeruka lause kokku anda. Näiteks sõna Nalaasaarusuummerujussuaraluarpunga tähendab „Äkki tahtsin lihtsalt maha heita ja puhata, aga...!“

Kui soovid grööni keelt kuulda, vaata 1997. aasta filmi „Preili Smilla lumetaju“, mida rahastas Euroopa Nõukogu toetusfond Eurimages ja milles löövad kaasa tuntud näitlejad. Paljud stseenid filmis on grööni keeles.

Qanoq
ippit?

Aluu!

Qujanaq!

Grööni keel on Gröönimaa ametlik keel ega ole seega tegelikult piirkondlik või vähemuskeel. Otsustasime aga selle põneva keele puhul erandi teha, sest grööni keel erineb kõigist teistest keeltest, millega Lara oma retkedel kokku puutub!

- 1 ataaseq
- 2 marluk
- 3 pingasut
- 4 sisamat
- 5 tallimat
- 6 arfnillit
- 7 arfineq-marluk
- 8 arfineq-pingasut
- 9 qulingiluat
- 10 qulit

aap

naamik

æ

ø

å

Øqaatsit allassimasut ugguuna tusakkit >>>>

Photo: An Inuit town, Ilulissat, Avannaata, Greenland

edl.ecml.at/sounds

KARJALAN KIELI KRL

👤👤👤 20 000

On kolm karjala murret: päris-, lõuna- ja livviko karjala. Sellel leheküljel olevad sõnad ja väljendid pärinevad livviko karjala murdest.

Kyllä

Muga

- 1 yksi
- 2 kaksi
- 3 kolme
- 4 nelli
- 5 viizi
- 6 kuuzi
- 7 seičcie
- 8 kaheksa
- 9 yheksä
- 10 kymmene

Kuibo
dielot?

Terveh!

Passibo!

Kas sa tead, mis on murdeahel?

Karjala keelt räägitakse osades Soome piirkondades ja Venemaa loodeosas. Kuigi karjala keel on mitmeski mõttes soome keelega sarnane, on see enamat kui vaid soome keele murre – mida näitab ka tema vähemuskeele staatus Soomes.

Karjala keel on osa sellest, mida keeleteadlased nimetavad murdeahelaks. See tähendab olukorda, kus eri murrete (või keelte) kõnelejad saavad üksteisest aru. Murded (või keeled) jagavad sõnu ja grammatikat, mis teeb nad vastastikku arusaadavaks. Kuid mida kaugemale liikuda, seda erinevamaks nad muutuvad ja nii muutub ka vastastikune mõistmine keerulisemaks. See näitab meile ka seda, et piir keele ja murde vahel võib olla ähmane. Euroopas on selliseid murdeahelaid veelgi, nagu varsti teada saad!

edl.ecml.at/sounds

◀◀◀ Kuundele nämmä ezimerkit karjalakse

Photo: Church of the Transfiguration, built without nails or metal parts, Kizhi Island

ä

ö

š

č

ž

CRH

QIRIMTATAR TILI

👤👤👤 580 000

Tormilise ajalooga keel

Krimmitatari keel on turgi keel, mis on paljude vallutuse ja etnolingvistiliste rühmade liikumise tulemusena läbinud mitmeid muutusi. Muu hulgas on seda keelt ajaloo jooksul kirjutatud lausa neljas erinevas kirjasüsteemis: ladina, kirillitsa, araabia ja vanaturgi kirjas.

Pärast seda, kui Nõukogude Liit küüditas krimmitatariid, lasus keelel pikalt kasutuskeeld, mis viis peaaegu selle hääbumiseni. Sellest laulab Jamala oma laulus „1944“, mis tõi Ukrainale 2016. aastal Eurovisiooni lauluvõistluse võidu. Õnneks on krimmitatari keel taas elule tähtsamas ja seda on hakatud Krimmi koolides laiemalt õpetama – sellel on praegu hinnanguliselt 580 000 kõnelejat.

Kuigi krimmitatari keel ja tatari keel on nimele kõla poolest sarnased, kuuluvad nad erinevatesse turgi köptšaki keelte alamrühmadesse. Ja ehkki nad on vastastikku üksjagu mõistetavad, on krimmitatari keel sarnasem gagauusi keelele (lk 10) kui tatari keelele (järgmine lehekülj).

Evet

Yoq

Nasılsıñız?

Selâm!

Sağ ol!

- 1 bir
- 2 eki
- 3 üç
- 4 dört
- 5 beş
- 6 altı
- 7 yedi
- 8 sekiz
- 9 doquz
- 10 on

Ş

ñ

ğ

Ç

ö

â

Bu sözlerniñ sesini diñle >>>>

Photo: Swallow's Nest at Black Sea, Crimea, Ukraine

edl.ecml.at/sounds

Lugude rääkimise keel

Tatari keel kuulub turgi keelte perekonda ja on oma 8 miljoni kõnelejaga üks Euroopa suurimaid piirkondlikke keeli. Kuigi seda räägitakse peamiselt Tatarstanis, on tatari kogukonnad olemas ka Soomes, Poolas, Rumeenias ja Türgis. Nagu selle sugulaskeele krimmitatari keele puhul, on ka tatari keele ajalugu põnev teekond läbi erinevate kirjasüsteemide alates arabia tähestikust kuni kirillitsa ja ladina tähestikuni.

Kui minevik juba jutuks tuli, siis tatari keeles on välja kujunenud ainulaadne minevikuvorm, mis lubab rääkijatel kirjeldada sündmusi, milles nad ise otseselt ei osalenud – see on tõesti eriline jutustamise viis! Tatari keel on ka nn aglutinatiivne keel, kus järelliited on justkui LEGO klotsid, mis avavad uusi ja keerulisi tähendusi. Selliste uskumatute eripärade juures on lugude jutustamise võimalused tõepoolest lõputud!

Әһе

Юк

TATAR TELE TT

👤 8 000 000

Ж

ә

ё

ң

ө

Хәлләр
ничек?

Сәлам!

Рәхмәт!

- 1 бер (ber)
- 2 ике (ike)
- 3 өч (өб)
- 4 дүрт (dyrt)
- 5 биш (biʃ)
- 6 алты (altɯ)
- 7 жиде (ʒide)
- 8 сигез (sigez)
- 9 тугыз (tuɣɯz)
- 10 ун (un)

edl.ecml.at/sounds

«« Сүзләрнең әйтелешен тыңла!

Photo: Sabantuy, a traditional Tatar festival

GAG GAGAUZ

👤👤👤 150 000

Nâbıysin?

Selâm!

Saa ol!

Ölä

Diil
(yok)

- 1 bir
- 2 iki
- 3 üç
- 4 dört
- 5 beş
- 6 altı
- 7 yedi
- 8 sekiz
- 9 dokuz
- 10 on

Üks keel, kolm kirja

Gagauusi keelt räägib gagauusi rahvas ja see kuulub turgi keelte suurimasse harusse nagu ka aserbaidžaani, türkmeeni ja türgi keel.

Gagauusi keelt räägitakse Gagauusia autonoomses piirkonnas Moldovas, samuti osades Ukraina, Venemaa ja Türgi piirkondades. Huvitaval kombel ei peegeldu gagauusi rahva ühine elu teiste etnolingvistiliste rühmadega mitte ainult paljudes ukraina, rumeenia, bulgaaria ja vene laensõnades, vaid ka tema kirjakeele ajaloos. Nagu krimmitatari ja tatari keel, saab gagauusi keelt kirjutada kolmes erinevas kirjasüsteemis: kreeka ja ladina tähestikus ja kirillitsas. Uskumatu, eks? Nagu oleks kolm erinevat kostüümi, millesse sõnu riietada, igapäev oma ainulaadse stiiliga!

ö

ê

ä

ț

i

ș

ü

Bu sözleri sesleyin >>>

ed.ecml.at/sounds

Photo: Violinist at traditional festival

KARAJ TILI KDR

80

Kui turgi keel kohtub heebrea tähestikuga

Karaim on turgi keel, kuid seda räägitakse juudi kogukondades! Kuidas nii? See juhtus nii: esimesed karaimid, kes 10. sajandil Ida-Euroopasse, täpsemalt Krimmi, rändasid, olid Kuldhordi impeeriumi järeltulijad Kesk-Aasias. 13. sajandil said neist judaistid, kuid neil õnnestus säilitada turgi keel ja kultuur. Siiski kasutasid nad 20. sajandi alguseni heebrea tähestiku erikuju. 18. sajandil asusid nad elama ka teistesse piirkondadesse Ukrainas, Poolas ja Leedus.

Kuigi karaimi keel on suures kadumisohus, on sel kogukonnal oluline roll Leedu ajaloo, sest nad on ajalooliselt kaitsnud Trakai saare lossi (mis täna on muu hulgas populaarne filmivõtete koht). See on laialt teada ajalooline fakt ja toob neile tuntuks, mis aitab kogukonnal oma keelt elus hoida.

edl.ecml.at/sounds

<<< Bu siožliarni tynlajynyz!

Photo: Trakai Island Castle, Lithuania

Nie bolas?

Kiuń
jachszy!

Tabu
ėtiam!

Ė

Jo

- 1 bir
- 2 ėki
- 3 üč
- 4 diort'
- 5 bieš
- 6 alty
- 7 jedi
- 8 siegiž
- 9 tohuz
- 10 on

YI YIDISH-TAYTSH

👤👤👤 1 500 000

On kaks peamist jidiši varianti: Jidiši kirjakeel ja tänapäevane hassiidi jidiš. Selle lehekülje sõnad ja väljendid pärinevad jidiši kirjakeele variandist.

- 1 עינס (eyns)
- 2 טסווע (tsvey)
- 3 דראַ (dray)
- 4 פֿיר (fir)
- 5 פינף (finf)
- 6 זעקס (zeks)
- 7 זיבן (zibn)
- 8 אַכט (akht)
- 9 נאַנ (nayn)
- 10 טען (tsen)

וואָס מאַכסטו?
(Vos makhstu?)

שלום-עליכם
(Sholem aleykhem)

דאַנק/ש'כּוּחַ
(A dank!)

יאַ
(Yo)

ניין
(Neyn)

Germaani keel kohtub heebrea kirjaga

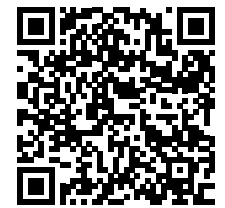
Jidiš on germaani keel, mida kirjutatakse heebrea kirjas. Kummaline, eks? Kuidas see juhtus? Aastasadu elasis juudi kogukonnad Kesk- ja Ida-Euroopas ning õppisid ära oma naabrite keeled. Nad ka kohandasid naabrite keelt, kirjutades seda oma kirjas ja lisades heebrea sõnu. Nii tekkis jidiši keel. Kui jidiši kõnelejad rändasid teistesse piirkondadesse, õppisid nad teiste keelte, näiteks slaavi keelte sõnu ja grammatikat ning lisasid need jidiši keelde.

Tänapäeval räägitakse jidiši keelt peamiselt osades Iisraeli, Ameerika Ühendriikide ja Venemaa piirkondades. Netflixil on isegi sari nimega „Unorthodox“, mis räägib New Yorgi jidiši kogukonnast! Saksa keele kõnelejad võivad ära tabada mõningaid jidiši sõnu ja väljendeid, sest jidiš ja saksa keel on omavahel teataval määral sarnased. On põnev mõelda kõigile kohtadele, kuhu jidiš on jõudnud, ning kõigile keeltele, mis on seda mõjutanud ning mida jidiš on mõjutanud! Jidiš on kaheksas Euroopa riigis tunnustatud kui piirkondlik, vähemus- või territooriumita keel.

הָאָרֶע, ווי די וואָרטער קלינגען (Hore, vi di vorter klingen) >>>>

Photo: Bagels traditionally originated in the Jewish communities of Poland

edl.ecml.at/sounds

DJUDEOESPANYOL LAD

888 51 000

קומו סטאס?

Komo stas?

בואין דיאה

Buen Dia!

מירסי מוג'ו

Mersi Mucho!

- 1 אונו (uno)
- 2 דוס (dos)
- 3 טרי (tres)
- 4 קואטרו (kuatro)
- 5 סינקו (sinko)
- 6 שיש (sesh)
- 7 סייטי (syete)
- 8 אוג'ו (ocho)
- 9 מואיב'י (mueve)
- 10 דייס (dyes)

edl.ecml.at/sounds

כן

Si!

סי

No!

Pilk 15. sajandi hispaania keelde tänases maailmas!

Aastal 1492 ehk samal aastal kui Kolumbus „avastas” Ameerika, olid Hispaania kuningriigi Sefaradi juudid sunnitud oma kodumaalt lahkuma. Rännakutel jõudsid nad viimaks endise Osmanite riigi aladele (mis katsid Balkani piirkonda, Türgit jt Kesk- ja Ida-Euroopa, Lääne-Aasia ja Põhja-Aafrika osi) ning hiljem Ühendriikidesse, Lõuna-Ameerikasse ja Iisraeli. See kogukond tõi endaga kaasa ladiino keele ehk espanjooli, mida räägitakse tänapäeval eri kujudel enam kui 30 riigis ja mis kasutab heebrea kirja.

Teataval moel lubab ladiino keel heita pilgu 15. sajandi hispaania keelele, olles samas mõjutatud ümbritsevatest keeltest paikades, kus Sefaradi kogukonnad elasid ja elavad. On huvitav mõelda, et Cervantese hispaania keelele sarnanevat keelt kõneldakse täna kohtades, nagu Istanbul, Thessaloniki, Sarajevo, New York või Jeruusalemm. Vana keel tänapäevasel kujul!

<<< Ascoltar bien alton de esas palabras

Photo: The Sarajevo Haggadah, an important Jewish text book, History Museum of Bosnia and Herzegovina

AN ARAGONÉS

👤👤👤 11 000

- 1 uno
- 2 dos
- 3 tres
- 4 cuatro
- 5 cinco
- 6 seis
- 7 siete
- 8 ueito
- 9 nueu
- 10 diez

2000. aasta

Sí

No

Ola!

Qué tal plantas?

Gracias!

Kreeka klassikud ootamatus keeles...

Aragoni keel oli kunagi laialdaselt levinud Aragóni kuningriigis, mis asus Pürenee poolsaare kirdeosas. See oli kultuuri, asjaajamise ja igapäevaelu keel. Tänu sellele, et seda kasutati ka luules ja kirjanduses, on säilinud arvukaid tekste, mida nii keeleteadlased kui ka teised huvilised saavad uurida isegi sajandeid pärast kuningriigi kadumist. Juba 14. sajandil tõlkis Johan Ferrández d'Heredia kreeka klassikuid aragoni keelde.

Täna kõneleb aragoni keelt aktiivselt umbes 11 000 inimest, kes elavad Aragoonia autonoomses kogukonnas peamiselt Aragoonia Pürenee orus. Hoolimata suhteliselt väikesest kõnelejate arvust on aragoonia kogukond pühendunud keele elushoidmisele, edendades seda ja püüdes keelt integreerida haridussüsteemi.

á

ñ

é

í

ó

ú

Siente o soniu d'istas frases >>>>

Photo: Furco Canyon, Aragon, Spain

edl.ecml.at/sounds

- 1 un
- 2 dos
- 3 tres
- 4 cuatro
- 5 cinco
- 6 seyes
- 7 siete
- 8 ochu
- 9 nueve
- 10 diez

Si

Non

Comu tás?

Hola!

Gracies!

ASTURIANU AST

👤👤👤 110 000

Astuuria tõus ja langus...

Pikka aega oli astuuria keel lingua franca suurel maa-alal, ulatudes Hispaanias Astuuria piirkonnast Extremaduranini. Astuuria keel on vaid üks paljudest keeltest, mis olid Pürenee poolsaare kuningriikides keskajal kasutuses. Soov luua Hispaania kuningriikide mosaiigist ühtne rahvas eeldas aga ühise keele kehtestamist. Selle tagajärjel hakkasid keeled nagu astuuria järkjärgult avalikust elust taanduma ja neid asendas kastiilia keel. Õnneks on astuuria keele vastu viimase ajal taas huvi hakatud tundma, mistõttu on mitmed koolid hakanud astuuria keele tunde pakkuma!

Vasakul oleval kaardil näete, milliseid keeli räägiti Pürenee poolsaarel umbes aastal 1250. Järgmisel leheküljel tutvute veel ühe keelega, mida kasutati kunagi ühes Hispaania kuningriigis.

1250. aasta

ú

ó

ñ

á

é

í

edl.ecml.at/sounds

<<< Oyéi'l soníu d'estes frases

Photo: Farinato Race, an extreme obstacle race, Gijon, Spain

FAX FALA

👤👤👤 10 000

- 1 un
- 2 dois
- 3 tres
- 4 cuatro
- 5 cinco
- 6 seis
- 7 seti
- 8 oitu
- 9 novi
- 10 de

Sí

Non

Comu
estás?

Hola!

Gracias!

Galeegi-portugali keel Extremaduras

Fala keele ajalugu ulatub tagasi 12. ja 13. sajandisse, mil galiitsia asunikud asusid elama Jálama orgu, mis asub Cácerese piirkonna loodenurgas Hispaanias. Täna kasutab seda galeegi-portugali keele varianti suhtluseks umbes 4000 inimesest koosnev aktiivne keelekogukond. Kui arvestame ka neid, kes on kolinud teistesse Hispaania ja Euroopa piirkondadesse, on kõnelejaid umbes 10 000.

Fala keelt räägitakse peamiselt vaid kolmes linnas Portugali piiri lähedases orus. Nüüdsel ajal tehakse aga pingutusi, et teadvustada fala keelt ja lõimida seda kohaliku haridussüsteemi. Selle toetamiseks on loodud eraldi komisjon, mis ühtlustab fala keele kirjepilti, et muuta see suulise pärandi keelest kirjakeeleks. Kui sul on võimalus külastada Valverde del Fresnot, Eljast või San Martín de Trevellu'd, kuuled kindlasti tänavatel seda salapärast ja kaunist keelt.

edl.ecmat/sounds

Escuta o suiu de estas frases >>>

Photo: Old street of San Martin de Trevejo, Caceres, Extremadura, Spain

Rooma juurtest Itaalia mõjutusteni

Korsika keele juured ulatuvad tagasi ladina keele kõnekeeleni, mida kasutasid Rooma impeeriumi elanikud. Saare ajalugu oma paljude erinevate valitsejate ja vallutajatega on keelt kujundanud. Pärast Rooma aega valitsesid Korsikat eri impeeriumid, nagu Bütsantsi impeerium, frankid, Pisa vabariik ja lõpuks Genova. Kõik nad jätsid keelele oma jälje, lisades keele sõnavarasse ja grammatikasse uusi elemente.

Korsika keelt peetakse romaani keeleks, mis küll sarnaneb prantsuse keelega, kuid on tegelikult lähemal itaalia keelele: 12. sajandist kuni 18. sajandini valitses Korsikat Itaalia linnriik Genova Vabariik. Pikk Itaalia võimu periood mõjutas keelt tugevalt – itaalia keelest võeti üle sõnu, grammatilisi elemente ja isegi kirjandustavasid. Üks näide selle mõjust on korsika tervitus „Bonghjornu“, mis kõlab rohkem nagu itaaliakeelne „Buongiorno“ kui prantsuse „Bonjour“.

Korsika keele kuulsate kõnelejate hulka kuulus Napoleon Bonaparte, kes hoolimata sellest, et ta juba varases eas Prantsuse mandrialale kolis, rääkis väidetavalt kogu oma elu prantsuse keelt tugeva korsika aktsendiga.

Vaatamata suhteliselt väikesele kõnelejate arvule on korsika keelel mitmeid variante, mistõttu on olnud keeruline kokku leppida kirjakeele vormis. Sellel leheküljel olevad sõnad ja väljendid pärinevad põhjakorsika murdest.

CORSU CO

👤👤👤 150 000

lè

Innò

Và bè ?

Salute !

Ti
ringraziu !

- 1 unu
- 2 dui
- 3 trè
- 4 quattru
- 5 cinque
- 6 sei
- 7 sette
- 8 ottu
- 9 nove
- 10 dece

edl.ecml.at/sounds

ì

ù

ò

ü

ì

è

à

<<< State à sente isse parolle

Photo: View at Calanques de Piana, Corsica, France

SC SARDU

👤👤👤 1 200 000

Sardi keelel on mitu murret. Sellel leheküljel olevad sõnad ja väljendid on pärit Campidano murdest, mida räägitakse saare lõunaosas.

eja

no

Cumentì stais?

Saludi!

Gratzias!

Soovid teada, mis tunne oleks olla Vana-Rooma elanik?

Kõige lähem asi sellele on sardi keele õppimine! Sardi keel, mida räägitakse Sardiinia saarel, on vanim kõneldav romaani keel. Arvatakse, et see on lähim elav keel ladina keelele, mis on kõigi romaani keelte esivanem. Aga mõtle vaid: kuigi sardi keelel on ladina keelega ühised juured, ei mõista enamik itaallasi seda keelt väga hästi.

Kui Campania murre välja arvata, on sardi keele kõnelejate arv aastate jooksul tugevalt vähenenud – seda eelkõige itaalia keele leviku tõttu. Sellest hoolimata on alustatud jõupingutusi, et sardi keelele oma kirjakeel luua ja see saare keelemaastikul nähtavaks teha.

- 1 unu
- 2 dus
- 3 tres
- 4 patru
- 5 cincu
- 6 ses
- 7 seti
- 8 otu
- 9 noi
- 10 dexi

á

é

à

è

í

ì

ó

ò

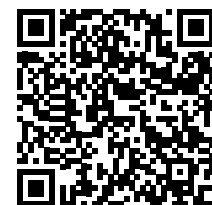
ú

ù

Ascuta su sonu de custus fueddus >>>>

Photo: Li Cossi beach, Costa Paradiso, Sardinia, Italy

edl.ecml.at/sounds

FRANCO-PROVENÇAL FRP

👤👤👤 140 000

Comèn te
reste?

Tchao!

Mersi!

Ouè

Na

- 1 on
- 2 dou
- 3 trî
- 4 cattro
- 5 hinc
- 6 chouï
- 7 satte
- 8 ouètte
- 9 noou
- 10 guî

edl.ecml.at/sounds

◀◀◀ Acoutta lo sòn di paròlle qui choyón

Photo: Extreme skiing close to Mont Blanc, Europe's highest peak, Italy/ France

Mis on prantsuse ja itaalia keele vahel?

Franko-provansaali peetakse sageli ekslikult selle tulemuseks, et on toimunud laenamine prantsuse keele ja oksitaani provansaali dialekti (järgmine lehekülj) vahel. Kuid lugu on palju keerulisem, kui vaid kahe keele sulandumine! Franko-provansaal on mosaiik romaani keeltest, mida räägitakse Itaalia, Prantsusmaa ja Šveitsi aladel. Sellise geograafilise hajutatuse tõttu on franko-provansaalil erinevaid nimesid, nagu patois ja arpitan. Nimi on aga oluline, kui soovitakse keelt edendada ja saada sellele eraldiseisva keele staatus, et see ei oleks vaid prantsuse ja provansaali murre.

OC OCCITAN

👤👤👤 600 000

Sellel leheküljel olevad sõnad ja väljendid on oksitaani keele Languedoci murdest, mida räägitakse Prantsusmaa maapiirkondades. Kuna sel on oksitaani murrete seas keskne koht, kasutatakse seda sageli oksitaani kirja keele alusena.

Trubaduuride keel

Trubaduurid olid keskaja Euroopa rändluuletajad ja -muusikud, kes oma laulude ja luuletuste läbi kandsid laiali ka oma keelt. Paljud neist kirjutasid ja laulsid oksitaani keeles, mis oli kunagi Euroopas väga mõjukas keel, seda eriti Lõuna-Prantsusmaal ja osades Itaalia ja Hispaania piirkondades. See oli kunstide keel, milles kirjutati paljud tolle aja olulised kirjandusteosed.

Aja jooksul, kui hakati kasutama rohkem prantsuse keelt, mis oli riikliku asjaajamise keel, kaotas oksitaani keel oma maine ja selle kasutus langes. Oksitaani keele kõnelejad püüavad seda elus hoida, kuid keel on ohustatud. Huvitaval kombel on üks selle variante, Arani murre ametlik keel Val d'Arani Kataloonias. Ja Prantsusmaa Bayonne'i linnas on paljud sildid linnas kolmes keeles: prantsuse, oksitaani ja baski keeles. Nii et ära eksimiseks pole mingit vabandust!

Cossí vas ?

Bonjorn !

Mercé !

òc

non

- 1 un
- 2 dos
- 3 tres
- 4 quatre
- 5 cinc
- 6 sièis
- 7 sèt
- 8 uèch
- 9 nòu
- 10 dètz

è

ü

í

é

ç

ú

á

ó

ò

ï

à

Escotatz lo son d'aqueles mots >>>

edl.ecml.at/sounds

Photo: Europe's biggest canyon, Gorges du Verdon, Provence, France

FURLAN FUR

👤👤👤 600 000

Cemût
stâstu?

Mandi!

Graciis!

Sì

No

- 1 un
- 2 doi
- 3 trê
- 4 cuatri
- 5 cinc
- 6 sîs
- 7 siet
- 8 vot
- 9 nûf
- 10 dîs

Keel Euroopa südames

Friuli keel on retoromaani keel, mida räägitakse Friuli-Venezia Giulias, Itaalia kirdeosas ja osadel Veneto piirkonna aladel. See keel on sajandite jooksul arenenud kultuuride ristumispaigas, kus kohtuvad ladina, saksa ja slaavi mõjutused. Nende koostoime on aidanud luua tänase friuli keele rikkaliku ja ainulaadse sõnavara ja grammatika.

Kuigi Friuli on näinud sissetungide ja okupatsioonide tormilisi perioode, on friuli keel alati säilinud, andes oma kõnelejatele tugeva ühise identiteedi. Tänapäeval pingutatakse väga, et suurendada keele kasutamist nooremate põlvkondade seas. Friuli keele piirkondlik agentuur ARLeF (friuli keeles Agjenzie Regionâl pe Lenghe Furlane) püüab kaitsta ja edendada friuli keelt ning selle ajaloolist ja kultuuripärandit.

à

î

û

ù

è

â

ê

ì

ò

ç

ô

<<< Scolte il sun di chestis peraulis

Photo: Devil's bridge, Cividale del Friuli / Cividât, Italy

edl.ecml.at/sounds

LLD LADIN

👤👤👤 40 000

Ladiini keelel on viis murret. Sellel leheküljel olevad sõnad ja väljendid pärinevad Val Gardena murdest.

- 1 un
- 2 doi
- 3 trëi
- 4 cater
- 5 cinch
- 6 sies
- 7 set
- 8 ot
- 9 nuef
- 10 diesc

ś

ć

ë

Co vala pa?

Hoila!

De gra!

Sci

No

Ladina keele ja Alpide keelte kokteil

Ladiini keel on romaani keel, mis on tekkinud ladina keele (mida rääkisid roomlased 1. sajandi eKr lõpus, kui nad vallutasid Alpid) ja tollase Dolomiitide mägirahva keele (reetia keel) segunemisel. Kuigi ladiini keel on oma 2000-aastase ajaloo jooksul omandanud üsna omapäraseid jooni, on säilinud keelelised sarnasused ladina keelega, mis ilmnevad sõnavaras, grammatikas ja keelestruktuuris.

Löuna-Tirooli viies orus – Val Badia, Val Gardena, Val di Fassa, Livinallongo ja Ampezzo – räägib praegu u 40 000 inimest ladiini keelt. Igas orus, kus ladiini keelt räägitakse, on kirjakeel, mida kasutatakse hariduses, asutustes ja ametlikus suhtluses. Keele säilitamiseks ja edendamiseks tehakse suuri jõupingutusi, näiteks on eetris igapäevane ladiinikeelne uudistesaade TRAIL Itaalia rahvusringhäälingus ja ilmub iganädalane ladiinikeelne ajaleht „Usc di Ladins“.

Ladiini keel on kuulsa helilooja, laulukirjutaja ja muusikaproduktendi Giorgio Moroderi emakeel, kes on teinud koostööd mh bändide ja artistidega, nagu The Rolling Stones, Electric Light Orchestra, Led Zeppelin, Deep Purple, Queen ja Elton John.

Scota su coche sona chësta paroles >>>

Photo: A cow in the Alps

edl.ecml.at/sounds

WALON WA

👤👤👤 600 000

- 1 eune
- 2 deûs
- 3 treûs
- 4 cwate
- 5 cinq
- 6 sîh
- 7 sèt'
- 8 ût
- 9 nouv'
- 10 dîh

Kimint
alez-v' ?

Bondjoû !

Mèrci !

Kas teater ja folkloor võiksid keele päästa?

Internet, televisioon ja teater võivad aidata keelt levitada ja elus hoida. Üks näide sellest võiks olla vallooni keel! Vallooni keel on romaani keel, mis on seotud prantsuse ja pikardi keelega ning mida räägitakse Valloonia, Belgia lõunaosas. Ehkki vallooni keelt on prantsuse keele kõrval olnud keeruline alal hoida, võiks just valloonikeelne teater pakkuda pääsetee: umbes 200 truppi esineb selles keeles igal aastal enam kui 200 000 inimesele. Need etendused mitte ainult ei lahuta meelt, vaid aitavad kaasa vallooni keele ja kultuuri säilimisele ja edendamisele. Nii saavad igas vanuses inimesed seda keelt avastada – kas näitlejate või publikuna. Samuti on oluline roll kohalikel tavadel, nt karnevalidel ja pidustustel. Loodame, et see aitab vallooni keelel püünel püsida ja taas populaarseks saada.

awè

nèni

à

â

â

é

ë

ô

å

ç

ê

è

û

î

ö

ì

ù

<<< Houêtez kimint qu'on dit tos cès mots-là

edl.ecml.at/sounds

Photo: Statue of Adolphe Sax, inventor of the saxophone, Dinant, Wallonia, Belgium

PCD PICARD

👤👤👤 700 000

wé

nan

- 1 in
- 2 deus
- 3 tros
- 4 quate
- 5 chonq
- 6 sich
- 7 siète
- 8 huit
- 9 neu
- 10 dich

Cha vo ti ?

Hé ti-lo !

Merchi
gramint !

Saage tuttavaks prantsuse keele sugulasega

Vallooni keel, millega tutvusime eelmisel leheküljel, ei ole ainus keel, mis on prantsuse keelega suguluses: teine selline keel on pikardi keel. Pikardi keel on prantsuse keelega sarnane, ehkki tal on oma sõnavara ja väljendid, mistõttu on see prantsuse keele kõnelejatele korruga omane ja võõristav. Prantsuse keel koos pikardi, vallooni ja teiste keeltega moodustavad nn langues d'oïl murdeahela (vt karjala, lk 7), mis ulatub Põhja-Prantsusmaalt Belgiasse. Nimi langues d'oïl pärineb sõnast oïl, mis tähendab „jah“.

Veel üks huvitav fakt: keskajal oli pikardi keel õukonna keel Flandria krahvkonnas, mis oli tol ajal osa Püha Rooma riigist.

Arvestades tema kuninglikku minevikku, soovime pikardi keelele kuulsusriikast tulevikku!

ÿ

é

û

æ

ê

è

ô

ç

â

î

ä

œ

ï

Acoute kmint qu'in prononche ches mots-lo >>>>

Photo: Char à voile, France

edl.ecml.at/sounds

BREZHONEG BR

👤👤👤 210 000

Penaos 'mañ kont?

Demat!

Trugarez!

- 1 unan
- 2 daou
- 3 tri
- 4 pevar
- 5 pemp
- 6 c'hwec'h
- 7 seizh
- 8 eizh
- 9 nav
- 10 dek

Keldi jäljed Euroopa mandril

Kas teadsite, et üks keldi keel on tänaseni Euroopa mandriosas kasutusel? Selleks on bretooni keel, mida räägitakse Bretagne'is, Prantsusmaa loodeosas. See teeb bretooni keele ainulaadseks.

Bretooni keel on lähedalt seotud korni ja kõmri keelega. Bretooni keele töid varakeskajal Bretagne'i piirkonda keldikeelsed inimesed Suurbritanniast.

Veel üks huvitav fakt bretooni keele kohta on see, et Catholicon, esimene Prantsusmaal avaldatud sõnaraamat (1499. aastal), oli kolmekeelne, hõlmates bretooni, prantsuse ja ladina keelt.

Bretooni keel on suutnud säilitada oma erilise identiteedi ja seda räägitakse tänaseni. Nii et järgmisel korral, kui külastad Bretagne'i, võta kreppide ja muude hõrgutiste proovimise kõrval aega ja õpi mõned bretoonikeelsed väljendid.

ya

ket

ñ

ù

â

ê

î

ô

û

ü

edl.ecml.at/sounds

<<< Selaouit son ar gerioù-mañ

Photo: Although crêpes are widespread throughout France and the world, they originate from Brittany

KW KERNEWEK

0 | 570

Korni keeles pole eraldi sõnu, mis tähendaks „jah“ või „ei“. Nagu iiri, mänkisi ja šoti gaeli keeles, peate küsimusele vastamiseks kasutama tegusõna vorme.

- 1 onan
- 2 dew
- 3 tri
- 4 peswar
- 5 pymp
- 6 hwegh
- 7 seyth
- 8 eth
- 9 naw
- 10 deg

Fatla
genes?
Dydh da!
Meur ras!

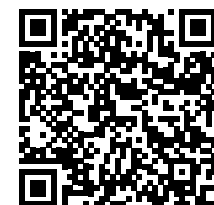
Korni keel: dodost keeleliseks fööniksiks

Üks näide taaselustatud keelest on korni keel, mis kunagi levis Cornwalli krahvkonnas Briti saartel. Keldi keeli rääkisid eri hõimud kunagi tegelikult üle Euroopa – Briti saartest Doonau jõe oruni. Enamik neist ajapikku kadus ja nende keelte kõnelejad sulandusid ümbritsevate keelte hulka. Tundus, et korni keelega juhtub sama, sest see jäi unarusse, kui inimesed läksid üle inglise keelele.

Kuid siis tulid keele edendajad 20. sajandi lõpus kokku ja asusid tegutsema selle nimel, et korni keel taas kasutusse võtta. Ja see õnnestus! Korni keelt õpetatakse nüüd koolides ja osad korni inimesed räägivad seda teise keelena. Selles mõttes on korni keel sarnane mänkisi keelega (lk 29): tegemist on keelelise fööniksiga, mis on tuhandest tõusnud!

Goslowgh orth son an geryow ma >>>

edl.ecml.at/sounds

GÀIDHLIG GD

👤👤👤 57 000

Šoti gaeli keel: Alba keel ja peaaegu kogu Kanada keel!

Aastaks 1850 oli šoti gaeli keel Kanadas kolmas kõige enam kõneldud keel. Aastal 1890 esitas Cape Bretonist pärit kanadalane Thomas Robert MacInnes seaduseelnõu, mis võimaldanuks gaeli keele kasutamist ametlikel istungitel, kuid see lükati tagasi. Mõtles vaid, milline oleks olnud gaeli keele roll tänapäeva Kanadas, kui eelnõu oleks vastu võetud? Paralleelmaailmas oleks šoti gaeli keelest võinud saada keel, mida oleks saanud kuulda Nova Scotia tänavatel.

Šoti gaeli keel pärineb Iirimaa keltide keelest, kuid see kasvas oma sõsarkeelest, iiri keelest keskajal lahku. Gaeli keel oli peamine keel, mida kasutati keskaegses Alba (gaeli sõna Šotimaa kohta) kuningriigis kuni 11. sajandini, kuid järgnevatel sajanditel taandus see ajapikku mägismaade ja saarte keeleks. Tänapäeval oskab seda keelt mingil määral veel umbes 90 000 inimest Šotimaal.

Ciamar a tha thu?

Latha math!

Tha mi gu math!

- 1 aon
- 2 dhà
- 3 trì
- 4 ceithir
- 5 còig
- 6 sia
- 7 seachd
- 8 ochd
- 9 naoi
- 10 deich

edl.ecml.at/sounds

à

è

ò

ì

ù

◀◀◀ Éistibh ri fuaimean nam faclan

Photo: Tug of War, Highland Games at Fochabers, Scotland

SCO SCOTS

👤👤👤 99 000 | 1500 000

Šoti keelel on Šotimaal neli peamist murret: madalike, põhja-, kesk- ja lõunamurre, millest igapähele on oma kirjalik traditsioon. Sellel leheküljel oleval sõnad ja väljendid pärinevad keskmurdest.

Hullo!

Hoo's it gauin?

Thanks!

aye

naw

Div ye speak Scots?

Šoti keelest sai Šoti kuningakoja keel 14. sajandil. Samal ajal, kui Šoti gaeli keel oli peamise keelena kasutusel mägismaal, levis šoti keel madalikel, Orkney ja Shetlandi saartel põhjas ning Põhja-lirimaal, kus sellest arenes Ulsteri šoti keel. See oli Šoti kuningriigi ametlik keel aastani 1707, mil Šotimaa liideti Inglismaaga, ning täna räägib seda Šotimaal 1,5 miljonit inimest.

Wee on igapäevases vestluses tavaline sõna ja see on šoti kultuuri ja identiteedi oluline osa. Šoti keeles kasutatakse sõna wee tähenduses väike või pisike. Seda sõna võib kasutada ka helluse või kiindumuse väljendamiseks. Näiteks võib šoti vanem öelda oma lapsele: „M'on here, wee ane“, mis tähendab „Tule siia, väikseke“. Samuti võib üks sõber küsida teiselt „Kuidas läheb, väike mees?“ („Hoo's it gauin, wee man?“), märkides sellega sõbralikku läbisaamist.

Luuletaja Robert Burns (1759–1796) on ehk kõige kuulsam šoti kirjanik.

edl.ecml.at/sounds

Listen tae the soond o thir words >>>>

Photo: Scottish bagpiper dressed in traditional tartan dress, Edinburgh, Scotland

- 1 ane
- 2 twa
- 3 three
- 4 fower
- 5 five
- 6 sax
- 7 seeven
- 8 echt
- 9 nine
- 10 ten

Väikese saare uuestisündinud keel

Mänksi gaeli keel oli kunagi peamine keel, mida räägiti Mani saarel, mis asub Suurbritannia ja Iirimaa vahel. 19. sajandil aga muutus inglise keel saarlaste jaoks majanduslikult kasulikuks keeleks, sest Inglismaalt saabuvatest turistidest said olulised kliendid. Seetõttu muutus mänksi keel üha haruldasemaks. 1920. aastal ütles vaid 1,1% elanikkonnast, et räägib mänksi keelt.

Kuid siis juhtus midagi märkimisväärset: rühm inimesi otsustas, et nad ei taha, et mänksi keel kaoks. 1940. aastate lõpust alates salvestati viimaseid emakeelseid kõnelejaid, korraldati keeleõpet ning avaldati raamatuid keele õpetamiseks ja selle kasutamise julgustamiseks. 1990. aastatel hakati keelt koolides õpetama ja propageeriti selle kasutamist igapäevaelus. Täna õpib üha enam inimesi uuesti mänksi keelt ja hoiab seda elus tulevaste põlvete jaoks. See on päris lahe, eks?

Kys t'ou?

Laa mie!

Gura mie
ayd!

Mänksi keeles, nagu ka korni ja šoti gaeli keeles, pole eraldi sõnu „jah“ ja „ei“. Siin on näide sellest, kuidas vastata jah/ei küsimusele mänksi keeles: küsimusele „Kas nad läksid koju?“ oleks vastus „(Nad) läksid“ või „(Nad) ei läinud“. Mänksi keeles kõlaks see: „Jagh d dy valley? – Hie / Cha jagh.“

- 1 nane
- 2 jees
- 3 tree
- 4 kiare
- 5 queig
- 6 shey
- 7 shiaght
- 8 hoght
- 9 nuy
- 10 jeih

edl.ecml.at/sounds

<<< Eaisht rish shean ny focklyn shoh

Photo: Lighthouse, Isle of Man

FO FØROYSKT MÁL

👤👤👤 69 000

Ja

Nei

Hvussu
gongur?

Hey!

Takk fyri!

- 1 eitt
- 2 tvey
- 3 trý
- 4 fyra
- 5 fimm
- 6 seks
- 7 sjev
- 8 átta
- 9 níggju
- 10 tíggju

ð

ý

á

ú

æ

í

ó

ø

Lurta eftir hesum ljóðum ella orðum >>>>

Viikingite keele lugu

Fääri keel on tihedalt seotud vanapõhja keelega, mida rääkisid põhjamaade asukad, kes saartele enam kui tuhat aastat tagasi viikingiajastul saabusid. Ka Fääri saarte nimi (fääri keeles Føroyar) on tuletatud vanapõhja keelest ja tähendab lambasaari.

Kuna saared on võrdlemisi isoleeritud, kujunes 9. ja 15. sajandi vahel eraldiseisev fääri keel, mis säilitas samas siiski rohkem vanapõhja keele tunnuseid kui ükski teine keel, kui tänapäeva islandi keel välja arvata. Kui saarestik sai 1380. a Taani kuningriigi osaks, kuulutati taani keel ametlikuks keeleks. Sellegipoolest kasutati fääri keelt igapäevaelus edasi ja see on põimitud ballaadidesse ja rahvajuttudesse. Murranguline hetk saabus 1937. a, kui fääri keel asendas taani keele ametliku õppekeelena ja sai seejärel riigikeeleks.

Saarlased on kuulsad oma võidujanu poolest, mis sageli leiab väljundi jalgpalliväljakul (ehk tuleb see sellest, et ükski punkt 17 saarel ei ole merest kaugemal kui 5 km!). 2017. a löid nad lehekülje www.faroeislandstranslate.com, et konkureerida Google'iga. Fääri vabatahtlikud tõlkisid tasuta sõnu ja lauseid ning paljud tõlgitud tekstide videod on siiani veebilehel kättesaadavad. Täna kasutatakse fääri keelt taas kõikjal saartel – milline tähelepanuväärne keeleline taaselustamine!

edl.ecml.at/sounds

SHELTA / DE GAMMON STH

👤👤👤 50 000

lirimaa rändav keel

Šelta või De Gammon on keel, mida räägivad lirimaa rändurid (rilantu mincéiri). See on üks näide keeltest, mis arendati välja selleks, et võimaldada kõnelejalatel omavahel suhelda ja hoida oma jutte endale ümbritseva enamuskeele kogukonna seas. Šeltal on ühiseid osi nii iiri gaeli, inglise kui ka teiste keeltega ning sellel on oma grammatika ja sõnavara. Sõnavara on suuresti pärit iiri keelest, samas kui grammatikas on näha peamiselt inglise keelele omaseid struktuure.

Üks huvitav aspekt šelta keele juures on selle rikkalik suuline traditsioon, mida on põlvest põlve edasi antud. Väidetavalt tähendab šelta häält, mis liigutab (emotsionaalselt). See on väga ilus viis üht keelt kirjeldada! Veel hiljuti ei olnud šelta keelel kirjalikku kuju, mistõttu oli seda keeruline üles tähendada ja uurida. Seetõttu pole selle ajaloo ja struktuuri kohta palju teada. Järgmisel leheküljel tutvume veel ühe „salajase“ keelega.

Cain a geels?

Grält'a!

Maa'ths!

- 1 ain / awárt
- 2 od
- 3 sikr
- 4 sakar
- 5 sukur
- 6 see
- 7 seltu
- 8 od'sakar
- 9 ayen
- 10 tal a get'ah

Stés

Ní Déis

edl.ecml.at/sounds

<<< Glóri a grolan a'gresko

Photo: Rural gravel road in the Irish countryside, Ireland

- 1 alet
- 2 zwis
- 3 triwas
- 4 dohlet
- 5 keh
- 6 woof
- 7 sojin
- 8 keß
- 9 deß
- 10 juhs

wui

nowas

Hauersch
gwand?

Gwandâ
Schein!

I'h
bederch mi'!

Saksamaal, Austrias ja Šveitsis on mitmeid jeniši murdeid. Sellel leheküljel olevad sõnad ja väljendid pärinevad Saksamaa frangi murdest.

Saksakeelsete laatade ja turgude keel

Jeniš on Šveitsis tunnustatud vähemuskeelena. Siiski, nagu šelta eelmisel leheküljel, oli ka see kunagi „salakeel“, mis oli eriti levinud rändrahva seas – antud juhul traditsiooniliste jeniši käsitöölise, nagu vask- või tinaseppade või laataidel esinejate hulgas. Kui oleksid sajanud või kaks tagasi näinud žonglööri, oleks ta võinud rääkida jeniši keelt.

Nagu teised nn „salakeeled“, ei olnud jeniši eesmärk hõlbustada suhtlust teistega, vaid pigem seda takistada. Isegi niivõrd, et seda keelt on negatiivselt seostatud kauplemise ja vandenõudega. Kuid see on ekslik. Jeniš on palju enamat kui lihtsalt vahend salajutu ajamiseks: see on oma sõnavaraga keeruline keel, mille juured on saksa keeles, kuid mis on laenanud palju ka teistelt keeltelt.

Lohs wi' di' Diewerei schallt >>>

Photo: Juggler playing with fire, Cologne, Germany

edl.ecml.at/sounds

Alamsaksa keelel on mitmeid murdeid. Selle lehekülje sõnad ja väljendid pärinevad idafriisi-alamsaksi murdest, mis on põhjaalamsaksi murde variant.

PLATTDÜÜTSCH NDS

👤👤👤 70 000

ja

nee

Wo geiht di dat?

Moin!

Bedankt!

- 1 een
- 2 twee
- 3 dree
- 4 veer
- 5 fiev
- 6 sess
- 7 söven
- 8 acht
- 9 negen
- 10 teihn

Saksa häälikunihke

Umbes tuhat aastat tagasi toimus saksa keeles oluline muutus, mida tuntakse häälikunihkena. See mõjutas tugevalt saksa keele hääldust ja sõnavara. Teiste muutuste kõrval said p-tähed f-ks ning k-tähed ch-ks.

Kõik saksa murded allpool Benrathi joont, mis kulgeb Põhja-Saksamaal läänest itta, läbisid häälikunihke, kuid seda ei juhtunud alamsaksa (plattdeutsch) keeles. Alamsaksa keeles häälduvad sõnad endiselt nii nagu keele vanas vormis.

Näiteks alamsaksa sõna hobune Päerd on saksa keeles Pferd ja sõna kokkamine koken on saksa keeles kochen. Kui vaatad tähelepanelikult, märkad viimase sõna puhul midagi väga huvitavat. Jah, koken alamsaksa keeles kõlab üsna sarnaselt ingliskeelsele sõnale cook. Kuigi inglise keel on germaani keel, ei läbinud inglise häälikud sama nihet. Selle asemel toimus inglise keeles 15. ja 18. sajandi vahel oma häälikunihe, mida tuntakse suure vokaalinihkena. Nagu paljud asjad elus, ei seisa ka keeled paigal!

edl.ecml.at/sounds

ß

ü

ö

ä

<<< Höör, wo disse Woorden klingen

Photo: Fishing boats at low tide, Dorum-Neufeld, Germany

WEN SERBŠĆINA

👤👤👤 20 000

On kaks sorbi keele varianti: ülem- ja alamsorbi. Selle lehekülje sõnad ja väljendid on pärit ülemsorbi keelest.

Kak so wjedže?

Witaj!

Džakuju so!

- 1 jedyn
- 2 dwaj
- 3 tři
- 4 štyri
- 5 pjeć
- 6 šěśc
- 7 sydom
- 8 wosom
- 9 dźewjeć
- 10 dźesać

Haj

Ně

č

ń

ě

š

ž

ć

ł

ó

ř

ź

ř

ś

Śluchaj, kak tute słowa klinča >>>

Kaks slaavi päritolu keelt Saksamaal

Kõige väiksemad slaavi rahvad (muidugi mitte kasvult!) on sorbid. Nad elavad Saksamaal ja neil on oma keel – või täpsemalt, kaks keelt. Sorbi keelt räägitakse peamiselt Lusaatias, mis hõlmab Brandenburgi liidumaa idaosa (alamsorbi keel) ja Saksimaad (ülemsorbi keel). Sorbi tähestik põhineb ladina tähestikul, kuid sellel on mõned lisatähed, mis tähistavad sorbi keelele omaseid helisid. Huvitav on seegi, et sorbi keeles esineb grammatilise arvuna kaksus. Seega on kahest inimesest rääkimine erinev ühest inimesest või rühmast rääkimisest. Võib-olla on sorbi keel ideaalne keel paaridele!

Sorbi keelel on pikk ja huvitav ajalugu, kuhu kuulub palju muinasjutte, legende, kombeid, laule ja rahvarõivaid. Kahjuks räägib sorbi keelt tänapäeval üha vähem inimesi. Siiski tehakse jõupingutusi, et seda muuta, nii et loodetavasti leiab sorbi keel peagi laiemat kasutust!

edl.ecml.at/sounds

Photo: Devil's Bridge, Kromlau, Germany

KASZĚBSCZI JÄZĚK CSB

👤👤👤 108 000

Jo

Nié

Cěz je kòl
ce częc?

Witôj!

Dzāka!

- 1 jeden
- 2 dwa
- 3 trzë
- 4 sztërë
- 5 piãc
- 6 szesc
- 7 sédem
- 8 òsem
- 9 dzewiãc
- 10 dzesãc

Poola piirkondlik keel

Kuigi kašuubi keel sarnaneb poola keelele, on selle eripära mh nähtav sellest, et selles keeles on palju eelslaavi sõnu, mis on kaasaegsest poola keelest juba kadunud. Selles keeles on ka palju saksa laene. Vasakul olevates tähtedes näed märkimisväärset erinevust poola keelest. Kašuubi keelt edendab rahvusja kultuurirühm, kes on teadlikult arendanud selle kirjakeelt ja kultuuritavasid – ühe legendi kohaselt on piirkonna omapärase maastiku kujundanud nüüdseks kadunud hiiglased!

Viimastel aastakümnetel on kašuubi keelt taaselustatud ning see on Poola seaduste kohaselt riigi ainus tunnustatud piirkondlik keel. Kašuubi keelt leiab kirjanduses, muusikas, kunstis, meedias ja, mis kõige tähtsam, hariduses. Poolas on mitukümmend kooli, kus lapsed õpivad kašuubi keelt. Alates 2005. aastast on võimalik sooritada ka kašuubi keele eksam. Kašuubi keeles avaldatakse raamatuid ja ajakirju ning tehakse piirkondlikke raadioja telesaateid.

ą

é

ã

ô

ù

ż

ł

ë

ò

ó

ń

edl.ecml.at/sounds

<<< Slëchôj, jak brzëmiã te słowa

Photo: Kashubian amber, formed from fossilized resin, is well known for its quality and unique colors

BÓJÁS

👤👤👤 ~150 000

Kuigi bojaš/bojaši rumeenia keel püsib eelkõige läbi suulise traditsiooni, on sellel siiski Ungaris ja Horvaatias ka ametlik kirjakeel. Allpool olevad sõnad ja väljendid on kirjutatud vastavalt Ungari tavale.

Dá

Nu

Rumeenia keele arhailine pärl

Bojaši keel on rumeenia keele arhailine vorm, mida räägitakse bojaši kogukondades Rumeenias, Ungaris, Serbias, Horvaatias, Bulgaarias ja mujal. Kui bojaši inimesed rändasid, võttis nende keel omaks mõjutusi riikidest, kus nad elasid, näiteks ungari keele mõju Ungaris ja horvaadi keele mõju Horvaatias. Seetõttu on kogukonnal ka eri piirkonades eri nimesid, nagu boyash Ungaris, romi bajaši Horvaatias ja rudari Bulgaarias. Mõiste rudari, mis tähendab metalli või maaki, peegeldab bojaši inimeste esivanemate tööd kaevurite ja kullapesijatena.

Hoolimata emakeelsete kõnelejate arvu vähenemisest on eri riikides mitmeid algatusi, mille eesmärk on keelt säilitada. Horvaatias õpetatakse bojaši keelt kolmes algkoolis ja Ungaris õpetatakse bojaši keelt kuni ülikoolini välja. Austria teaduste akadeemial on partnerlus Viini aktiivse bojaši kogukonnaga ning samasugused tegevused on käimas ka Serbias.

- 1 unu, uná
- 2 doj, dauă
- 3 trij
- 4 pátru
- 5 sjinsj
- 6 sásză
- 7 sáptyé
- 8 opt
- 9 nauă
- 10 zesjé

Kum jésty?

Bună zuă!

Mulcumészck!

Punyé uretyé lá vorbilyestyé! >>>

Photo: Small fishing cottages on Bokod lake, Hungary

edl.ecml.at/sounds

РУСИНСЬКИЙ ЯЗЫК RUE

👤👤👤 624 000

Sild ida- ja lääneslaavi keelte vahel

Ruteenlased on sajandeid elanud Karpaatide mäestikus, mis ulatub Tšehhist Rumeeniani, ja olnud tihedas kontaktis nii ida- kui ka lääneslaavi keelte rühmadega. Seetõttu nimetatakse nende keelt, ruteeni või russiini keelt mõnikord ka sillaks ida- ja lääneslaavi keelte harude vahel. Selle keele grammatikas on jooni nii ida- kui ka lääneslaavi keeltest ja see teeb ruteeni keele oskajale teiste slaavi keelte mõistmise ja omandamise lihtsamaks. Üks asi, mis muudab selle keele teiste slaavi keelte seas eriliseks, on lisavokaal, mis tuleneb ammusest ajast, mil *i ja *y eristati (räägime protoslaavi ajast!).

айно
(aino)

ніім
(n'it)

Як ся маєш?
(iak sia maiesh?)

Дякую!
(diakuiu!)

Здоров
(zdorov)

- 1 **єден** (ieden)
- 2 **два** (dva)
- 3 **три** (try)
- 4 **чотыри** (chotyry)
- 5 **пят** (piat)
- 6 **шість** (shist')
- 7 **сім** (sim)
- 8 **вусям** (vusiam)
- 9 **дивять** (dyviat')
- 10 **дисять** (dysiat')

edl.ecml.at/sounds

<<< Послушайте далші фразы

Photo: Retezat National Park Carpathian Mountains, Romania

ACY ΣΑΝΝΑ

👤👤👤 0 | 9800

Küprose maroniidi araabia keelt kirjutatakse tavaliselt kreeka tähestikus, kuid keeleteadlased kasutavad ka ladina tähestikku. Sellel leheküljel olevad sõnad ja väljendid on kirjutatud ladina tähestikus.

- 1 eḡen
- 2 ḡnayn
- 3 tlaḡe
- 4 arpca
- 5 ḡamse
- 6 sitte
- 7 sapca
- 8 xmenye
- 9 tisca
- 10 caṡra

Nke-ye

Lla

Aṡ pitsay?

Salám!

ṡukran!

ć

δ

ğ

ṡ

Smacu l-ḡis telli klam >>>>

Kui kahest keelest saab üks

Mis juhtub siis, kui kahe keele kogukonnad elavad koos ja peavad omavahel suhtlema? Nad laenavad sageli üksteiselt sõnu oma sõnumite edastamiseks. Mõnikord sünnivad sellest suhtlusest uued keeled – nii juhtus Küprose maroniidi araabia keelega.

Seda keelt räägib väike kogukond Küprose saarel. See on segu araabia ja kreeka keelest, mis tähendab, et selles on sõnu ja häälikuid mõlemast. See keel kujunes seetõttu, et araabia ja kreeka keele kõnelejad elasid sajandeid saarel kõrvuti ja hakkasid kasutama sõnu üksteise keeltest. Aja jooksul kaks keelt sulandusid ja kujunes uus keel.

See on sarnane sellele, kui kaks värvi segunevad ja tekib uus värv. Küprose maroniidi araabia keeles on alles kahe väga erineva keele jooned ja see teeb selle ainulaadseks!

edl.ecml.at/sounds

Kariibi mere kreoolkeel

Kui kaks või enam keelt ühinevad uueks keeleks, nimetatakse seda kreoolkeeleks. Kreoolkeeled algavad sageli lihtsustatud kujul (pidžin), mida eri emakeelega inimesed kasutavad omavaheliseks algeliseks suhtluseks. Aja jooksul võib see areneda eraldi keeleks, millel on oma grammatika ja sõnavara ning mida kasutavad terved kogukonnad.

Papiamento on peaaegu ainult Hollandi Kariibi mere ABC-saartel (Aruba, Bonaire ja Curaçao) ja mõnes Madalmaade kogukonnas levinud keel, mis on arenenud algelisest pidžinist. See on afroportugali kreoolkeel, mille süntaks ja sõnavara on aastate jooksul kasvanud, laenates üha enam hollandi, inglise ja hispaania keelest, kuid säilitades oma ainulaadse rütmi ja tähendused.

Papiamentost sai hollandi keele kõrva ametlik keel 2003. a Arubal ja 2007. a Curaçao/Bonaire'il. See tunnustus on viinud selleni, et keelt püütakse enam säilitada ja edendada, sest tegemist on väärtusliku kultuuripärandiga.

Kui portugali või hispaania keel on juba tuttavad, on seda keelt väidetavalt üsna lihtne omandada. Nii et võib-olla saad ka sina varsti öelda: „Mi por papia papiamentu!“ (Ma räägin papiamentot!).

edl.ecml.at/sounds

<<< Skucha e sonido di e palabranan aki

Photo: Carnival celebrations, Kralendijk, Bonaire

PAPIAMENTO PAP

👤👤👤 300 000

Si

Nò

Kon ta bai?

Bon dia!

Danki!

- 1 unu
- 2 dos
- 3 tres
- 4 kuater
- 5 sinku
- 6 seis
- 7 shete
- 8 ocho
- 9 nuebe
- 10 dies

ò

ñ

è

é

á

ó

ú

GCR KRIYÒL

👤👤👤 134 000

Enren

Awa

A kouman
ou fika ?

Bonjou !

Grémési !

Prantsuse guajaani kreoolkeelel on kolm murret. Lisaks räägitakse keele üht varianti Brasiilias, Amapá osariigi aladel, mis asub kahe riigi piiril.

- 1 oun
- 2 dé
- 3 trwa
- 4 kat
- 5 senk
- 6 sis
- 7 sèt
- 8 wit
- 9 nèf
- 10 dis

Guajaani keele sünd

Prantsusmaa ülemerepiirkonnal Prantsuse Guajaanal on palju märkimisväärseid omadusi: selle alast 95% on kaetud Amazonase vihmametsaga; see on Ameerika ainus mandriosa, mis on täielikult integreeritud Euroopa Liiduga; selle pealinn on saanud nime Cayenne pipra järgi ning sealt saadab kosmosesse rakette Euroopa Kosmoseagentuur, mis paikneb endise vanglakoloonia aladel.

Siin räägitakse paljusid keeli. Üks neist on guajaani kreoolkeel, mis tekkis orjanduse ajal. Algselt kujunes see keel Aafrika ja Euroopa keelte (peamiselt 17. ja 18. sajandi prantsuse murded) kokkupuute tulemusena. Samal ajal mõjutasid keelt ka ameerika indiaanlaste keelesüsteemid. Muud keeled on vorminud guajaani kreoolkeele sõnavara näiteks sissetungide tagajärjel (portugali keel), rände tulemusel (inglise keel) või geograafilise läheduse tõttu.

Esimesed kirjalikud tekstid selles keeles pärinevad 1749. aastast. 1885. a kirjutas Alfred Paréjou „Atipa“ – esimese prantsuse guajaani kreoolkeelse romaani, mis kirjeldab guajaani kogukonna igapäeva elu, jäädvustades selle elanike vaimu.

Hinnanguliselt kasutab kolmandik elanikkonnast prantsuse guajaani kreoolkeelt emakeelena ja 15% kasutab seda teise keelena.

ò

é

è

Kouté kouman mo-ya ka sonnen >>>

Photo: Ariane Rocket of the European Space Agency, Kourou, French Guyana

edl.ecml.at/sounds

AMAZIGH BER

👥 40 000 000

ⵢⴰⵎ

(yah)

ⵙⴰⵎ

(uhu)

ⴰⵎⴰⵢⵣⵉⵛ ⵉⵏⵉⵎ ?

(mayd tenam ?)

ⴰⵣⵓⵝ

(azul)

ⵜⴰⵏⵎⵉⵔⵜ

(tanmirt)

lidne keel Põhja-Aafrikas

Kujutage ette keeleperekonda, mis ulatub üle kogu Põhja-Aafrika, mida räägivad miljonid, kuid mille juured on vanemadki kui araabia keel! See on tamsikti keelte perekond, mida tuntakse ka berberi keeltena. See on pigem murdeahel kui üks keel. Kuigi mõned tamsikti keeled on nii erinevad, et nad on nagu nõod, kes ei saa üksteisest päris hästi aru, on neil ühine ajalugu. Erinevalt araabia keelest on tamsikti keeltel oma unikaalne heli- ja kirjasüsteem.

Tamsikti keel on tunnustatud piirkondlik ja vähemuskeel Hispaania Melilla linnas, mis asub Põhja-Aafrika rannikul.

Nagu Ceuta, teine Hispaania linn samal rannikul, on Melilla sadamal olnud nii kultuuriliselt kui ka keeleliselt kirju minevik. Paljude sajandite jooksul on linn kuulunud eri kultuuridele, mis ajalooramatuid tuttavad, alates foiniiklastest roomlaste, Bütsantsi impeeriumi ja isegi vandaalide ja läänegootideni. Tõeliselt põnev koht, mida külastada! Tänapäeval on araabia keele kõrval Marokos ametlikuks keeleks ka tamsikti keel.

edl.ecml.at/sounds

ⵍⵓⵏⵉⵎ ⵉⵏ ⵜⴰⵎⴰⵢⵣⵉⵛ ⵉⵏⵉⵎ ⵉⵏ ⵜⴰⵏⵎⵉⵔⵜ ⵉⵏ ⵜⴰⵎⴰⵢⵣⵉⵛ ⵉⵏⵉⵎ (ssfld i tguriwin a)

Photo: La Plaza de España, town square in Melilla, a Spanish province bordering Morocco

- 1 ⵢⴰⵎ (yan)
- 2 ⵙⴰⵎ (sin)
- 3 ⵕⵕⴰⵎⵓⵔ (kṛaṣ)
- 4 ⵕⵕⴰⵎⵓⵔ (kkuṣ)
- 5 ⵙⵎⵎⴰⵙ (smmus)
- 6 ⵙⵥⵥⵉⵙ (šṣiṣ)
- 7 ⵙⴰ (sa)
- 8 ⵜⴰⵎⵉⵔⵜ (tam)
- 9 ⵜⴰⵣⵓⵝ (tṣa)
- 10 ⵎⵕⴰⵎ (mraw)

SÜRET

👤👤👤 1 000 000

On kaks assüüria murret: ida- ja läänemurre. Sellel leheküljel olevad sõnad ja väljendid pärinevad läänemurdest, mida räägitakse muu hulgas Türgis Tur Abdinis.

Pika ajalooga keel

Kas oled kunagi mõelnud, milliseid keeli kasutasid möödunud aegade suurimad mõtlejad? Paljude puhul on see teada! Sokrates ja Aristoteles rääkisid vanakreeka keelt, Cicero ja Seneca kirjutasid ladina keeles ning Konfutsius kasutas vanahiina keelt. Piibli kohaselt rääkis Jeesus vanaramea keelt. Aramea keel oli kunagi Assüüria impeeriumi keel ja oli samasugusel positsioonil kui inglise keel on täna. Nii araabia kui ka heebrea tähestikud põhinevad aramea kirjal ning aramea keel on üldse oluliselt mõjutanud afroaasia ja indoeuroopa keeli.

Keeleteadlased peavad assüüria keelt, mida täna räägitakse Armeenias, Türgis, Süürias, Iraagis, Iraanis ja Liibanonis aladel, aramea keele järglaseks. Kuigi assüüria keelt rääkivad inimesed on pillutatud üle maailma ja paljud neist on oma keele endaga kaasa võtnud, on arvestatav osa assüüria murdeid ohustatud. Oleks kahju näha kadumas keelt, millel on nii pikk ajalugu ja mis on nii palju mõjutanud eri keeli kogu maailmas.

(Ay Derbo Hat?)
 ܐܝ ܕܪܒܘ ܗܬ?

(Shlomo)
 שלמה

(Tawdi)
 ܬܘܕܝ

ܐܝܢ
 Een

ܠܘ
 Lo

- 1 ܗܐ (ha)
- 2 ܬܪܝܢܐ (tre)
- 3 ܬܠܘܬܐ (tlotho)
- 4 ܐܪܒܘܢܐ ('arbo)
- 5 ܗܡܫܘܢܐ (hamsho)
- 6 ܝܫܬܘܢܐ (ishto)
- 7 ܫܘܘܘܐ (shaw'o)
- 8 ܬܡܢܝܘܢܐ (tmanyo)
- 9 ܬܝܫܘܘܐ (tish'o)
- 10 ܐܫܪܘܢܐ ('asro)

ܐܝܢ ܠܘ ܫܠܘܡ ܕܘܢܝܢܐ

edl.ecml.at/sounds

LARA KEELERETK LÄBI EUROOPA

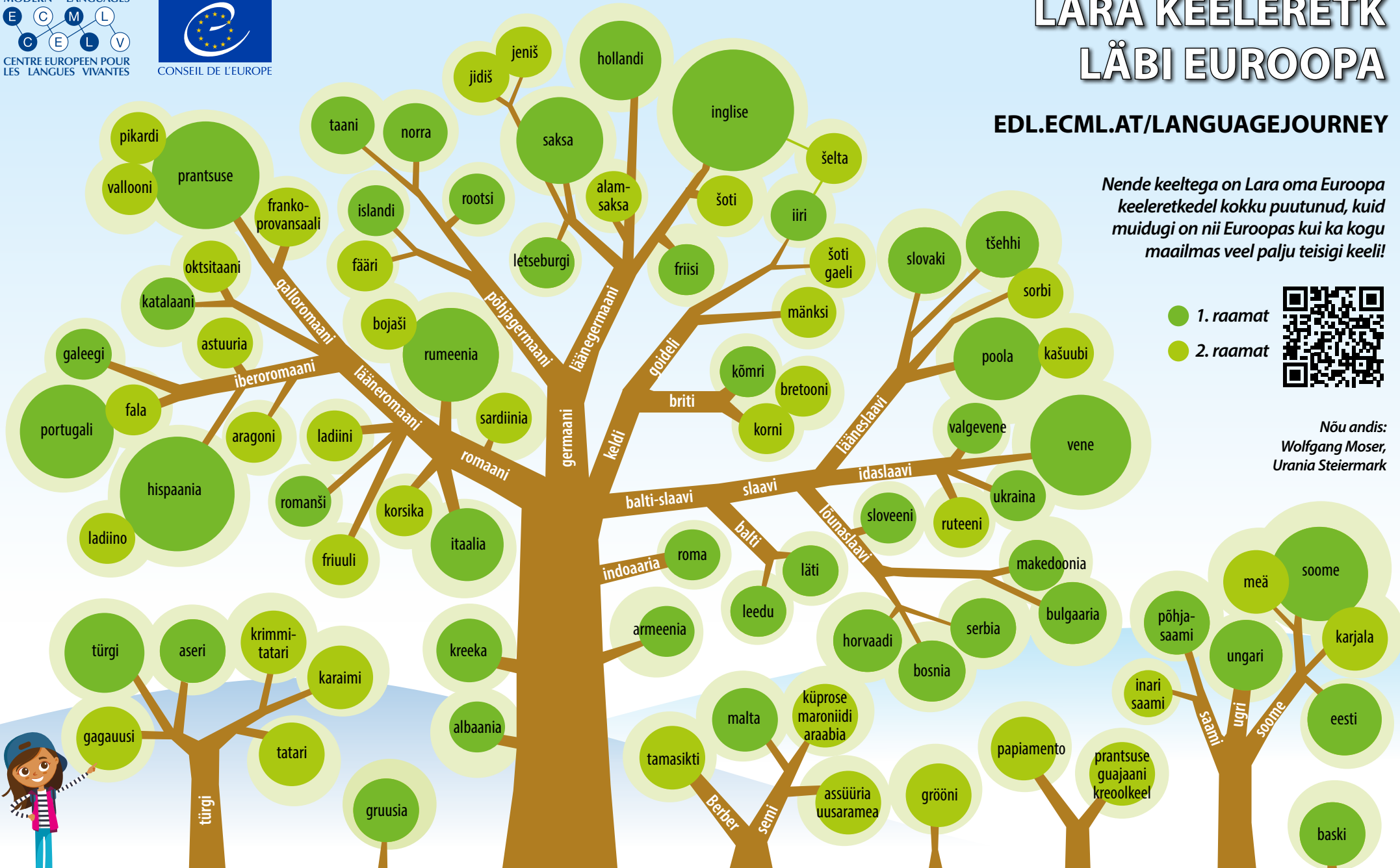
EDL.ECML.AT/LANGUAGEJOURNEY

Nende keeltega on Lara oma Euroopa keeleretkedel kokku puutunud, kuid muidugi on nii Euroopas kui ka kogu maailmas veel palju teisi keeli!

- 1. raamat
- 2. raamat

*Nõu andis:
Wolfgang Moser,
Urania Steiermark*

ALTAI 210 000 000 KARTVELI 5 000 000 INDOEUROOPA 3 200 000 000 AFROAASIA 350 000 000 ESKIMO-ALEUUDI 105 000 KREOOL 13 500 000 UURALI 25 000 000

edl.ecml.at/languagejourney

FIU SMN KL KRL CRH TT

GAG KDR YI LAD AN AST

FAX CO SC FRP OC FUR

LLD WA PCD BR KW GD

SCO GV FO STH YEC

NDS WEN CSB Bójáś RUE

ACY PAP GCR BER Sūret

EUROPEAN CENTRE FOR
MODERN LANGUAGES
E C M L
C E L V
CENTRE EUROPEEN POUR
LES LANGUES VIVANTES

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Käesolev järg trükisele „Lara keeleretk läbi Euroopa” keskendub suures osas piirkondlikele ja vähemuskeeltele, tuues esile Euroopa mandri rikkaliku keelelise mitmekesisuse.

See loodi Euroopa Nõukogu Euroopa Nüüdisaegsete Keelte Keskuse poolt Euroopa keeltepäeva tähistamise raames. Soovime tänada kõiki eksperte, kes aitasid meil seda põhjalikku ja harivat trükist koostada.

Lisainfo
Euroopa Nõukogu Euroopa Nüüdiskeelte Keskuse
ja Euroopa keeltepäeva kohta asub aadressil
www.ecml.at

Trükise tõlkimiseks või mugandamiseks
võtke palun meiega ühendust aadressil information@ecml.at

© 2024, Euroopa Nõukogu